

Religion og videnskabsformer

Idékatalog

Indhold

Indledning.....	1
Model.....	2
Religionsfænomenologisk teori.....	3
Religionssociologisk metode.....	4
Ritual-klassifikation.....	5
Afgrænsning af myten.....	6
Teorier, modeller og metoder	7
Brug af "indefra- og udefra"-synsvinkel	9
Religionssociologi – teoretisk betragtet	12
Forslag til brug af N.Smarts religionsmodel	13
Brug af modeller til inddeling af religionsopfattelser	14
Idé-katalog til feltarbejde	15
Planlægning af "religionsteoretisk" forløb	17

Indledning

Dette hæfte er en opsamling af et udviklingskursus i "Religion og Videnskabsformer", afholdt af Religionslærerforeningen for Gymnasiet og HF med støtte fra UVM's udviklingspulje.

Målet med dette hæfte er at være idékatalog over nogle af fagets teorier og metoder. Hæftet lægger også op til en refleksion over religions placering i det videnskabsteoretiske felt.

Vi vil gerne her takke følgende for inspirerende deltagelse i udviklingskurset:

Tove Tybjerg, lektor mag.art Københavns Universitet

Helge Kragh, professor, dr. scient, Århus Universitet

Søren Harnow Klausen, professor, dr.phil, Syddansk Universitet

Johannes Iversen, Thisted Gymnasium og HF-kursus

Morten Hansen, STUK (Studenterkurset i Sønderjylland)

Majbritt Bech Nielsen, Skanderborg Gymnasium

Sine Gade, Rungsted Gymnasium

Regina Hansen, Aalborg Katedralskole

Anders Nielstrup Sørensen, Silkeborg Gymnasium

Christina Egholm, Silkeborg Gymnasium

Sigrid Risager, Greve Gymnasium

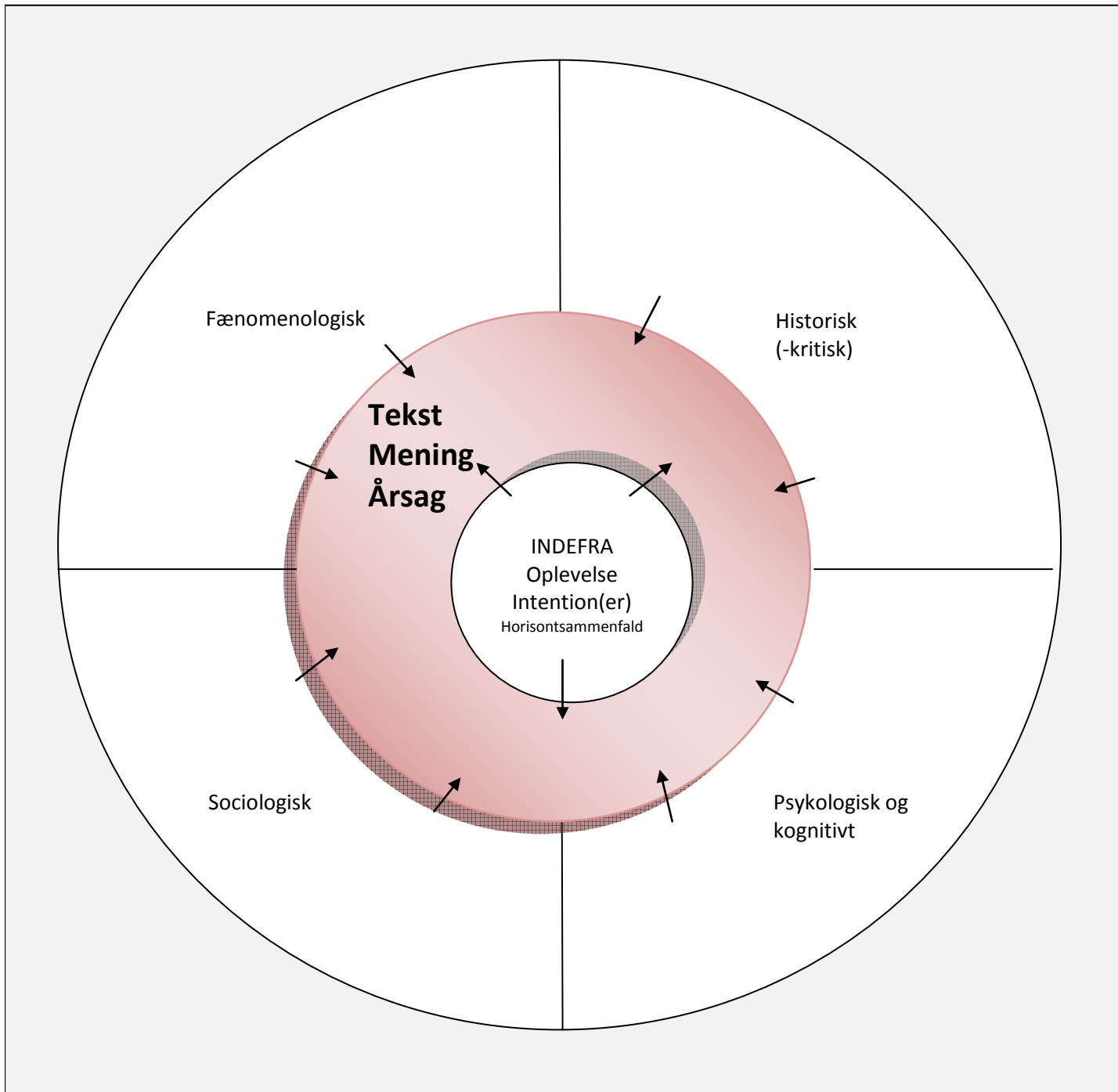
Anne Bang Larsen, Svendborg Gymnasium

Thomas Grann

Tine Graugaard Christensen

Model:

I faget religion forsøger man at forstå og forklare nogle særlige kulturelle størrelser, som de kommer til udtryk på forskellig vis, fx i tekster, som handlinger eller som sociale mønstre. Tilgangen til disse kulturelle størrelser (fx Buddha-legenden, altergang, kvindesyn) vægter det komplementære eller dialektiske; man søger den mest fuldstændige eller nuancerede forståelse ved at anlægge forskellige vinkler.

Nedenstående skitse er forstået som en grov oversigt over nogle anvendelige **teorier** og **modeller** til religion C og B og til samarbejdet mellem religion og andre fag i AT. De foreslåede fremstillinger og tekster er overvejende henvendt til elever, og det har derfor været et bevidst valg at fremstillingerne skulle være på dansk og på et niveau, hvor de er tilgængelige.

De områder inden for faget, der kunne gøres til genstand for teori, er selvfølgelig utallige, så der er selvfølgelig tale om et udvalg i skemaerne nedenfor.

Religionsfænomenologisk teori

Hvis man går til religion på den religionsfænomenologiske måde, vil man særligt fokusere på fænomener, som man kan genfinde i forskellige religioner (for eksempel ritualer). Man søger gennem sammenligning at finde generelle mønstre bag om de forskellige forekomster (for eksempel navngivningsritualer).

Område	Teoretiker	Fremstillinger og tekster
Religion Religionsdefinitoriske og religionskritiske teorier	Ninian Smart: Syv dimensioner	<i>Religion og Kultur – en grundbog</i> red. Andreasen, Esben; Poulsen, Allan, Systime 2008, 2.udg. s 281
Hellighedsforståelser (det numinøse, mana, karisma)	Rudolf Otto: Det numinøse,	<i>Det er religion - en historisk mosaik</i> Sinding Jensen, Jeppe Gads forlag 2003, s. 88-94
	Mircea Eliade: Det hellige	<i>Det er religion - en historisk mosaik</i> Sinding Jensen, Jeppe Gads forlag 2003, s. 120-125 <i>Religion og Kultur – en grundbog</i> red. Andreasen, Esben; Poulsen, Allan, Systime 2008, 2.udg. s 246-47
	Emile Durkheim: Helligt og profant	<i>Det er religion - en historisk mosaik</i> Sinding Jensen, Jeppe Gads forlag 2003, s. 131-37 <i>Religion og Kultur – en grundbog</i> red. Andreasen, Esben; Poulsen, Allan, Systime 2008, 2.udg. s 245-46
	Codrington: mana	<i>Politikens introduktion til religion</i> Hvidtfeldt, Arild, Politikens forlag 1994, s. 25-29 <i>Religion – en grundbog i livsanskuelser</i> Bertelsen, Jens Thodberg et. al. red. Gyldendal 1992, s. 54-56
Myteklassifikation	Hans Jørgen Lundager Jensen: Myte-legende-sagn-eventyr	Oploades her x
	Malinowski: Myten som genre	<i>Det er religion - en historisk mosaik</i> Sinding Jensen, Jeppe Gads forlag 2003, s. 118-19
Ritualklassifikation	A. Van Gennep: Tre-faset ritual struktur, overgangsriter	<i>Religion og Kultur – en grundbog</i> red. Andreasen, Esben; Poulsen, Allan, Systime 2008, 2.udg. s 19-23 <i>Kultursammenstød – Kikuyuernes riter og myter</i> Josephsen, Hanne; Smith, Gina, Systime 1986, s. 66
	V. Turner: Communitas, Liminalitet	<i>Kultursammenstød – Kikuyuernes riter og myter</i> Josephsen, Hanne; Smith, Gina, Systime 1986, s. 75-77
	H. Whitehouse: imagistiske /dogmatiske ritualer	
	L. Honko	Temenos-artikel
Magi	Frazer: kontagiøs og imitativ magi	<i>Det er religion - en historisk mosaik</i> Sinding Jensen, Jeppe Gads forlag 2003, s. 80-87
Etik	Oversigt over etiske teorier	<i>Religion og Kultur – en grundbog</i> red. Andreasen, Esben; Poulsen, Allan, Systime 2008, 2.udg. s 260

Religions sociologisk metode

Hvis man går til religion på den religions sociologiske måde, vil man særligt fokusere på den måde, religiøse fænomener fungerer i forhold til samfundets strukturer, processer og relationer. Mange af teorierne er hentet fra samfundsfag.

Religion generelt	Durkheim	<i>Det er religion - en historisk mosaik</i> Sinding Jensen, Jeppe Gads forlag 2003, s. 135-36
	Forskellige definitioner	<i>Religion og Kultur – en grundbog</i> red. Andreasen, Esben; Poulsen, Allan, Systime 2008, 2.udg. s 278-80
Typologisering af religiøse personer	B. Lincoln: maximalister/minimalister	Chaos-artikel
	Jan Hjärpe (islam-kontekst)	Gyldendals religionshistorie, s. 333-335
	Religiøst engagement	<i>Religion og Kultur – en grundbog</i> red. Andreasen, Esben; Poulsen, Allan, Systime 2008, 2.udg. s 277
Typologisering af religiøse roller / specialister	Weber: magiker, profet, præst (herredømmeformer)	
Typologisering af religiøse grupper / religiøs organisation	Wallis (kirke, sekt, kult, denomination),	<i>Minoritetsreligioner i Danmark</i> Jensen, Tim s. 21
	Beckford	<i>Minoritetsreligioner i Danmark</i> Jensen, Tim s. 23ff.
Konversion	Lofland-Stark	
Os-dem	Huntington	<i>USA's nye verdensorden</i> Olsen/Mørch s. 236-41, 2006
	Said	<i>USA's nye verdensorden</i> Olsen/Mørch s. 254-55, 2006
	Geertz: Postkolonial kritik	<i>Religion og Kultur – en grundbog</i> red. Andreasen, Esben; Poulsen, Allan, Systime 2008, 2.udg. s. 206ff.
	Fukuyama	<i>USA's nye verdensorden</i> Olsen/Mørch s. 233-35, 2006
	Robert Irwin: Kritik af Said	
	Jørgen Bæk Simonsen: usynlig, defensiv, offensiv islam i DK	<i>Det retfærdige amfund</i> , Jørgen Bæk Simonsen kapitel 7

Religions psykologi

Hvis man går til religion på en religions psykologisk måde, vil man *ikke* fokusere på de religiøse fænomener i sig selv, men på den psykiske virkning som fænomenerne har i et menneskes tilværelse

Ritual: En symbolsk handling eller serie af handlinger der tænkes at bevirke noget.

Ritual-klassifikation

1) Klassifikation efter hvornår ritualen optræder (Honko)

	Tilbagevendende	Forudsigelig	Kollektiv
Årstidsritual	+	+	+
Overgangsritual (indv.)	÷	+	÷
Kriseritual	÷	÷	+÷

Problem: Kriterierne synes en anelse tilfældige og svære at operere med.

2) Klassifikation efter hvem eller hvad der forandres i ritualen

Individ	fx bryllup, dåb
Samfund	fx tronskifte, stammeguddomme
Omgivelser	fx årstidsritualer, regndans
Guddom	fx næringsoffer

Problem: De fleste ritualer indebærer en forandring på flere niveauer.

3) Klassifikation efter karakteren af tilstandsskift

+ = Positiv tilstand

0 = Neutraltilstand

÷ = Negativ tilstand

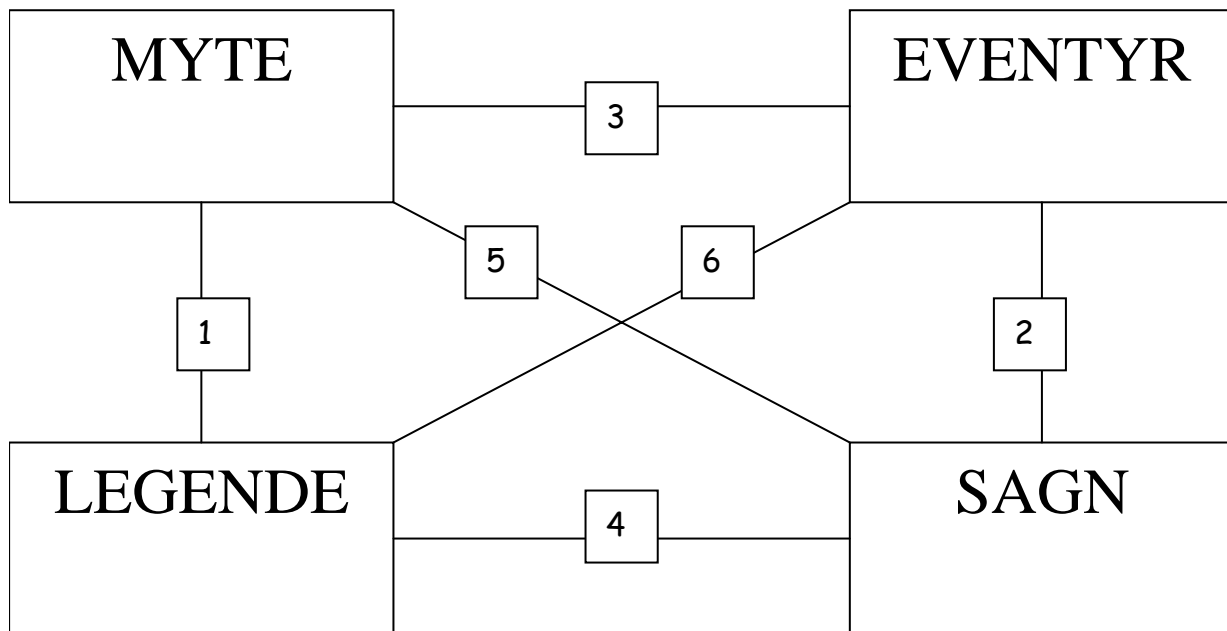
0→0	Opretholdelsesritual. Den kendte tilstand sikres
÷→0	Kriseritual
0→+	Overgangsritual. Statusforbedring
+→0	Degradering
0→÷	Sort hekseri (men i natur et kriseritual)

4) Klassifikation efter indholdet af gængse ritualelementer

Renselse, offer, omvendthed, faste, uniformitet, isolation, etc.
--

Problem: En udelukkende substantiel klassifikation er upræcis og svær at operere med. Strukturelle og funktionelle klassifikationer er mere meningsfulde.

Afgrænsning af myten fra lignende genrer (Hans Jørgen Lundager Jensen – vist nok)

1: Religiøs sammenhæng (myte/legende)

2: Profan sammenhæng (eventyr/sagn)

3: Vag eller ingen bestemmelse af tid og rum (myte / eventyr)

4: Inden for tid og rum (legende/sagn)

5: Næsten altid ætiologiske (myte/sagn)

6: Sjældent ætiologiske (legende/eventyr), snarere eksemplificerende/eksemplariske

Teorier og modeller

Fænomenologisk teori

Religionsdefinitioner

Smart (*Religion og kultur*, 281)

Substantiel og funktionel (Berger: *Religion, samfund og virkelighed*, appendix)

Religionskritiske teorier

Hellighedsforståelser (det numinøse, mana, karisma)

Otto/Jung/Eliade

Durkheim (s. 135-136 i *Det er religion*)

Myte-klassifikation

Hans-Jørgen Lundager Jensen: myte, legende, sagn, eventyr

Malinowski: "Myten som genre" (i *Det er religion*, T37)

Ritual-klassifikation

A. Van Gennep

V. Turner

H. Whitehouse (imagistiske/dogmatiske)

L. Honko (Temenos-artikel)

Magi

Frazer: kontagiøs og imitativ magi (T24 i *Det er religion*)

Jesper Sørensen

Etik

Religion og kultur, s. 260 (oversigt over etiske teorier)

Sociologisk teori

Religion generelt

Durkheim (s. 135-136 i *Det er religion*)

Typologisering af religiøse personer

B. Lincoln (maximalister/minimalister) (Chaos-artikel)

J. Hjärpe (i Gyldendals religionshistorie)

Religiøst engagement: s. 277 (*Religion og kultur*, 2 udg.)

Typologisering af religiøse roller / specialister

Weber: magiker, profet, præst (herredømmeformer)

Typologisering af religiøse grupper / religiøs organisation

Wallis (kirke, sekt, kult, denomination), Minoritetsreligioner... (s. 21)

Beckford (-do- s. 23ff)

Konvertion

Lofland-Stark

Os/dem

Huntington (236-241 i Olsen/Mørch: USA's nye verdensorden (2006)

Said (254-255 i Olsen/Mørch)

(+ Geertz om postkolonial kritik, s. 206ff i *Religion og kultur*)

Fukuyama (233-235 i Olsen/Mørch)

Robert Irvin (kritik af Said)

Bæk Simonsen (usynlig, defensiv, offensiv islam i DK)

Forman (?): traditionalister, modernister, sekularister, fundamentalister)

Psykologisk

Religion generelt

Freud

Jung
Maslows behovspyramide
Religiøse roller
Sundén (*Religionspsykologi, et grænseland, s.76-82*)
Religion og identitet
Fowler
Eriksson
Jung

Historisk

Weber: fra karisma til institution
(fx Gerd Theissen, Gert Hallbäck: Om Markus – analyser og fortolkninger 2002))
Sekularisering

Metoder

Historisk-kritisk læsning
Kompositionsanalyse
Argumentationsanalyse
Diskursanalyse
Retorisk analyse
Billedanalyse
Interview
Deltagerobservation
Statistik (herunder spørgeskema)
Kildekritik

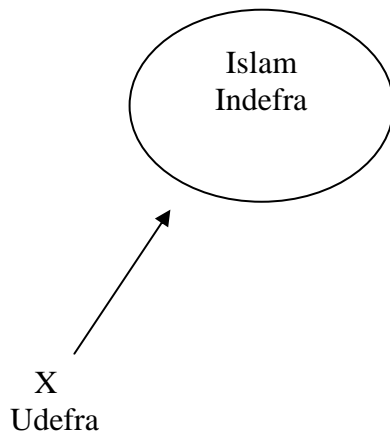
Forslag til brug af teori på Religion C:

1: Brug af 'indefra - og udefra' synsvinkel i religionsundervisningen på C-niveau

Generel introduktion til indefra og udefra-synsvinkel:

- Hvad vil begreberne indefra og udefra sige? Illustration på tavlen (figur 1) kan f.eks. være en cirkel med islam, en cirkel med kristendom, en cirkel med buddhisme osv. Står man inden i en religionscirkel antager man en indefra-synsvinkel (forestilling om hvad der er sandt indenfor en religion). Står man udenfor cirklen antager man en udefra-synsvinkel (religionsvidenskabelig teori og metode). Denne tegning kan være udgangspunkt for en diskussion, der problematiserer indefra- og udefra-synsvinklen (se nedenfor samt figur 2).

Figur 1:

- Hvordan introduceres f.eks. den sammenlignende religionsvidenskab og religionsfænomenologien for eleverne? F.eks. gennem brug af Smarts religionsmodel med de 7 dimensioner
- Hvilken betydning har en given religionsdefinition for bestemmelsen af udefra-synsvinklen? F.eks. brug af en substantiel og en funktionel religionsdefinition
- Sætter en given religionsdefinition grænser for den religiøses opfattelse af eget religiøse tilhørsforhold?
- Lingvist Kenneth Pike introducerer begreberne Emic (indefra) og Etic (udefra)

Generelt materiale om indefra og udefra-synsvinkel

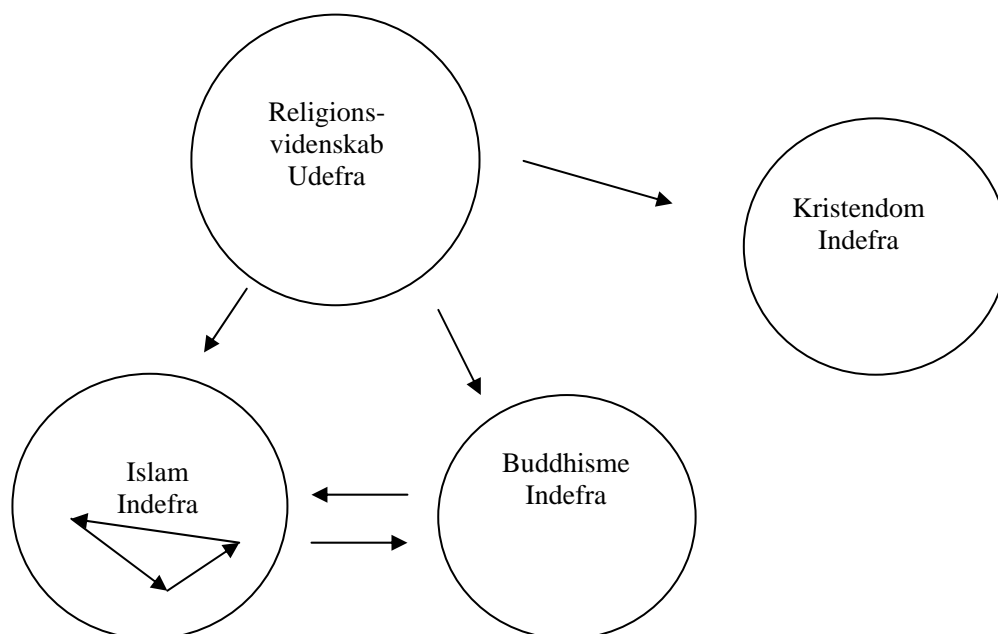
- Esben Andreasen og Allan Poulsen (red), Religion og kultur – en grundbog, 2. udgave, s.275-278

- Esben Andreasen og Allan Poulsen (red), Religion og kultur – en grundbog, 2. udgave, s.281: Smarts religionsdefinition som redskab til udefra-synsvinklen
- Artikel fra www.religion.dk, Jørn Borup, Fagbegreber, om substantiel og funktionel religionsdefinition. <http://www.religion.dk/artikel/247910:Fagbegreber--Religion>
- Flere artikler på www.religion.dk om fagbegreber i religion, bl.a. om myter, ritual, hellige, offer, kosmologi, rent-urent, kosmogoni, eskatologi, feltarbejde osv.
- Esben Andreasen og Allan Poulsen (red), Religion og kultur, s.7-30 om religionsfaglige grundbegreber
- Eksempler på indefra-synsvinkler, f.eks. en muslims oplevelse af fasten eller valfarten (www.religion.dk/religiosesvar:fid=100007060, "Jeg vil faste før jeg fester" eller Pilgrimsrejse: Højdepunktet, Jyllands-Posten 7 marts 2001, 1 . sektion side 4)

Hvordan kan indefra og udefra-synsvinklen problematiseres?

- Hvordan kan indefra- og udefra-synsvinklen problematiseres? Diskussion kan tage udgangspunkt i figur 2. Kan det f.eks. diskuteres, hvorvidt udefra-synsvinklen ikke også er placeret i en cirkel, nemlig religionsvidenskabens teorier og metoder? Findes der værdifri forskning? Findes der en egentlig 'udefra- synsvinkel'? Hvordan forholder de forskellige religioner sig indbyrdes til hinanden, dvs. hvordan ser forskellige indefra-synsvinkler (cirkler) på hinanden? (konflikt eller dialog?) Hvordan forholder de religiøse sig til hinanden indbyrdes indenfor en cirkel? Findes der forskellige indefra-synsvinkler indenfor en religion? Se også punkter nedenfor.
- Hvem definerer hvornår en synsvinkel er indefra og udefra?
- Med hvilke redskaber vurderer man om det er en 'indefra' eller en 'udefra'-kilde man sidder med? F.eks. når eleverne selv finder materiale på nettet. Hvem er afsender og hvordan vælger afsender at formidle til en modtager? Hvem er modtageren beregnet til at være?
- Hvordan kan man identificere interne stridigheder i en religion omkring hvad der er en indefra-synsvinkel og hvad der ikke er? F.eks. case med kirketjeneren Sten Ribers i den danske folkekirke der tror på reinkarnation eller Thorkild Grosbøl-sagen
- Hvad konstituerer en religion og en religiøs praksis? Hvad fokuseres der oftest på i identifikationen af en særlig religion? Tro eller ritual? Jf. f.eks. den vestlige forsknings syn på Buddhisme og det store fokus på en dogmatisk dimension/en negligering af den rituelle dimension. Evt. diskussion af, at religionsforskningen selv er præget af dens egen historiske opkomst. Diskussion af hvad værdifri forskning er? Jf. tendentiøse skildringer af religion, både fra andre religiøse og i religionsvidenskaben.
- Hvordan taler religiøse om hinanden/andre religioner? F.eks. hvordan taler den kristne om islam og muslimen om kristendom? Tydeliggørelse overfor eleverne af hvordan vi arbejder med udefra-synsvinklen som *den religionsvidenskabelige metode og teori*. Dvs. at f.eks. den kristnes syn på muslimen er ikke at forstå som en udefra-synsvinkel.

Figur 2:

Materiale til problematisering af indefra-udefra-synsvinkel:

- Forman: 'En folkekirke – to evangelier, i: Poul Stougaard-Mikkelsen: Kristendom og en moderne dansk virkelighed
- Dorotheé Sølle: Syndefald, arbejde og kærlighed i: Kristendom i nutid, tekst 6, s.24-26
- Esben Andreasen og Allan Poulsen (red), Religion og kultur, s.163-164, tekster om Sten Ribers og Thorkild Grosbøl
- Uddrag fra Thorkild Grosbøl, 'En sten i skoen'
- Lise Ludvigsen og Poul Stougaard Mikkelsen, Religion i det senmoderne samfund, s.91-94, tekst af Thorkild Grosbøl, Tro uden Gud?
- Eksempler på kilder f.eks. skrevet af kristne missionærer om skriftløse folks religioner. Eller artikler fra nutidige aviser, hvor teologer f.eks. anmelder bøger, den nye koranoversættelse eller udtaler sig om aktuelle værdidebatter eller lignende. Kan bruges til drøftelse af religionsvidenskabelig metode og problematisering af indefra-udefra-synsvinkel.

Supplerende materiale om begreberne Emic og Etic

- Margit Warburg mfl: Humanistisk religionsforskning s.
- Goodenough, Ward (1970) "Describing a Culture" in *Description and Comparison in Cultural Anthropology* Cambridge: Cambridge University Press pp 104-119. ISBN 0-202-30861-8
- Harris, Marvin (1980) "Chapter Two: The Epistemology of Cultural Materialism," in *Cultural Materialism: The Struggle for a Science of Culture*. New York: Random House. pp. 29-45 ISBN 0-7591-0134-5
- Nattiez, Jean-Jacques (1987). *Music and Discourse: Toward a Semiology of Music* (*Musicologie générale et sémiologie*, 1987). Translated by Carolyn Abbate (1990). ISBN 0-691-02714-5.

- Pike, Kenneth Lee (1967). *Language in relation to a unified theory of structure of human behavior* 2nd ed. The Hague: Mouton

2: Religions sociologi – teoretisk betragtet

Det kan måske være svært at finde tid til feltarbejde, når man underviser i religion på c-niveau, men det udelukker ikke, at man bruger en lektion eller to på en mere teoretisk tilgang til de samfundsvidenskabelige metoder, man typisk anvender religions sociologisk i forbindelse med feltarbejde.

Med udgangspunkt i *Gudstro i Danmark* (2005) af bl.a. Morten Højsgaard Thomsen kan man ganske kort komme ind på religions sociologiens metoder og problematisere de religionsdemografiske udlægninger, man ofte møder i medierne.

I *Gudstro i Danmark* finder vi, udover en samling udmærkede artikler, en lang række statistikker og tabeller over danskernes tro og religiøsitet, der på den ene side tegner et billede af danskernes gudstro og forhold til religion. I artiklen ”Troens store gryde” fra Politiken 04.03.06 er dette billede gengivet i en komprimeret form, hvor der bl.a. konkluderes, at danskerne er mere religiøse end forventet, idet kun 5% erklærer sig ateistiske, mens mere end 80% tror på Gud – enten som en personlig Gud, ”Gud som menneske” eller som åndelig kraft. Dette billede er naturligvis i sig selv interessant i forhold til religionsundervisningen, men samtidig giver disse statistiske oplysninger også anledning til at kigge nærmere på den anvendte metode. Når man går ind og kigger på de enkelte statistikker, viser der sig nemlig adskillige interessante divergenser. Der er f.eks. 2% af de erklærede ateister, der hævder at tro på en Gud, og der er hele 60 %, der betragter sig som troende, men kun ca. 40%, der definerer sig som religiøse. Hvor førstnævnte kuriøsitet måske især understreger den kvantitative metodes svaghed i forhold til mere uddybende forklaringer, er sidstnævnte divergens en understregning af sammenhængen mellem formuleringen af spørgsmål og det endelige resultat. Det kan give anledning til en diskussion af, hvordan man bedst muligt sikrer sig at få valide svar og forskellen på en kvalitativ og en kvantitativ metode. Denne diskussion lægger bogen i øvrigt også selv op til i forordet.

Margit Warburg og Brian Jacobsen beskriver netop denne type af metodiske problemstillinger i *Tørre tal om troen* (2008) om religionsdemografisk arbejde i Danmark. Ifølge Warburg og Jacobsen er det et af flere problemer, at ”det religiøse tilhørsforhold ikke er et entydigt begreb.” Når vi bliver spurgt om vores tro og religiøsitet, er svarene ikke nødvendigvis særlig konsistente – man kan

således sagtens svare ja til, at man er kristen og samtidig tro på reinkarnation (Jf. Ribersagen) eller, mere eksotisk og paradoksalt, være ateist og tro på Gud.

Dette paradoks behandler Poul Storgaard Mikkelsen også i *Religion i det senmoderne samfund* (2008), hvor han dels typologiserer religionsforståelsen i henholdsvis det traditionelle, det moderne og det senmoderne samfund, og dels arbejder med begrebet om situiden, der, i modsætning til individets entydige identitet, "skifter form og farve efter den situation og det miljø vedkommende lige nu befinder sig i". Det indebærer, at også det religiøse engagement og tilhørsforhold ændrer sig i forhold til situationen, hvilket hænger godt sammen med Warburg og Jacobsens problematisering af den kvantitative metode i religionsdemografien og tabellerne i *Gudstro i Danmark*.

Storgaard Mikkelsen bruger bl.a. den engelske sociolog Anthony Giddens og den tyske sociolog og filosof Niklas Luhmann som baggrund for skitseringen af det senmoderne samfund og religionens rolle, og der er således en vis teoretisk fundering i forhold til den samfundsvidenskabelige metode. I forhold til inddragelsen af samfundsvidenskabelige teorier og metoder i religion på c-niveau er det altså muligt at præsentere eleverne for følgende:

- En kvantitativ religionssociologisk undersøgelse samt styrker og svagheder ved henholdsvis den kvantitative og den kvalitative metode
- En samfundsfaglig sociologisk teori om det senmoderne samfund inklusiv situidbegrebet og religionens rolle

3: Forslag til brug af Ninian Smarts religionsmodel:

Denne religionsmodel kan introduceres i forbindelse med introduktionen af faget og kan derfor fungere som lektie til fagets anden lektion. Klassen har altså læst de relevante sider eller eventuelt en anden sammenskrivning af de 7 dimensioner og bruger den følgende time på, i grupper, at konkretisere og give eksempler på hver af de 7 dimensioner. Til dette arbejde kan man f.eks. bruge "Religion og Livsanskuelse", der giver mange eksempler på ritualer, myter og dogmer. På den måde har man også et udgangspunkt for at snakke om de i læreplanen nævnte religiøse fænomener såsom myte, grundfortælling og kosmologi.

Ved at vende tilbage til begreberne i forbindelse med gennemgangen af den første religion sikrer man, at eleverne hele tiden må vende tilbage og genopfriske de forskellige dimensiondefinitioner. Man kan sikre en gradvis progression ved, at man ved starten af den næste religion udleverer en skematisk oversigt, hvor man specificerer tekster/andet materiale, samt nøgleord og begreber og slutteligt hvilken eller hvilke dimensioner, der er relevante. Ved afslutningen af det tredje forløb kan man udlevere et lignende, men ikke udfyldt, skema til eleverne, som så bruger en del af den sidste lektion i forløbet til at udfylde skemaet, individuelt eller i grupper. Dette skulle sikre, at begreberne er så integrerede, at de kan anvendes.

Der er flere fordele ved brugen af Smart. Blandt andet giver det eleverne et begrebsapparat at tale ud fra. Derudover åbner det for sammenligning på tværs af religionerne. Ydermere kan det give eleverne en fremgangsmåde i forhold til en eksamen, hvor en eksamenstekst ofte vil dække en eller flere af Smarts dimensioner, men ikke alle og de dimensioner, der ikke er nævnt i eksamensteksten, kan eleven så få en mulighed for at redegøre for, hvilket igen giver muligheden for at perspektivere til andre læste tekster inden for emnet.

Metodebevidsthed:

I faget religion kan der ofte være tvivl om, hvornår teorien holder op, og metoden begynder. Man kan imidlertid argumentere for, at Smarts model er en metode (til at arbejde med religion), som baserer sig på en teori om, at en hvilken som helst livsanskuelse skal inkludere samtlige syv dimensioner for at kunne kalde sig en religion. Denne tilgang har som nævnt ovenfor sine fordele, men i sagens natur også sine begrænsninger.

På et tidspunkt, hvor modellen er godt kendt af klassen, kan det være en fordel at problematisere den. Man kan vurdere, hvornår den enkelte klasse ville have bedst af at blive forvirret på en intellektuel måde. Det er selvsagt forskelligt fra klasse til klasse.

For at problematisere modellen kan man eventuelt læse artiklen ”Kong Neptun tæmmede de vilde kaniner (27/8 1990) fra Fyns Stiftstidende. Artiklen er relativt kort og kan derfor læses umiddelbart efter, at man har arbejdet med begreberne f.eks. i forbindelse med nadverritualet, bryllupsritualet eller den muslimske pilgrimsfærd. Opgaven består for eleverne i, om Ninian Smart ville klassificere det, der beskrives i artiklen, som religion, samt om de 7 dimensioner er til stede. Det er de med lidt god vilje, og man kan derefter tage diskussionen om modellens simplificering af en kompleks og mangfoldighed og derudover overveje, om man stadig kan tale om, at modellen er brugbar.

Man kan eventuelt arbejde videre med artiklen ”Sport og religion: Er sport vor tids religion” fra Politiken 22. juli 2007, eller erstatte artiklen fra Fyns Stiftstidende med denne artikel.

4: Brug af modeller til inddeling af religionsopfattelser:

I starten af forløbet kan man introducere tre simple modeller til kategorisering af religionsopfattelser:

Man kan bruge en simplificeret udgave af Peter Bergers ide om ”the sacred canopy” (den hellige himmelhvælving). Der kan tages udgangspunkt i en tegning på tavlen af et tændstikmenneske, der står på jorden med en buet himmelhvælving over sig. Himmelhvælvingen symboliserer religion som et element i (tændstik)mennesket verdeb, der dækker ALLE livets aspekter. Uafhængigt af hvilket spørgsmål mennesket måtte stille, vil religion kunne give svaret. Religionen er altså normativ, uanset om spørgsmålet gælder eksistentielle emner, personlig hygiejne, seksuel orientering eller spiseregler. Man kunne eventuelt argumentere for, at sharia-lovgivningen er et eksempel på himmelhvælvingensmodellen.

Som kontrast kan man tegne en kommode med x antal skuffer. Kommoden symboliserer en religion, og hver af skufferne rummer svar på et af livets mange spørgsmål. Forskellen er så, at her er det den enkelte troende, der beslutter, om skuffen skal åbnes og svaret tages ud, eller om den troende vurderer, at lige præcis på dette område skal svaret ikke findes i religion.

For at illustrere forskellen på de to emner kan man tage udgangspunkt i spørgsmålet om seksuel orientering. Her vil en troende af himmelhvælvingensmodellen eksempelvis kunne gå til sit

helligskrift og der konstatere, at der er tale om ”en vederstyggelighed”, når to mænd finder sammen. Altså er der ikke mere at diskutere.

En troende, der benytter skuffemodellen, vil derimod overveje, om det er et spørgsmål, hvor han eller hun vil lade religionen være normativ, eller om eksempelvis den viden, forskningen inden for biologien har opnået, skal være udslagsgivende

Modellerne lægger op til en meget skarp opdeling mellem en traditionel og en (sen)moderne opfattelse. Lige præcis hvad spørgsmålet om seksuel orientering angår, kan man nuancere debatten ved at lade eleverne undersøge hjemmesiden www.markensliljer.dk, der omhandler en kristen homoseksuel frikirke, der med Biblen i hånden argumenterer for det kristeligt acceptable i homoseksualitet. Ydermere kan man bede eleverne om at undersøge folkekirkens holdning til samme emne. En granskning af Folkekirkens hjemmeside viser en holdning, der rummer både himmelhvælvingsmodellen og skuffemodellen.

Den sidste model, der kan illustrere en senmoderne og synkretistisk tilgang, tager udgangspunkt i en illustration fra Ud og Se¹, hvor man ser en ældre kvinde i en slikbutik. Hun er omgivet af slik med religiøse navne f.eks. ”korte og lange bønner” ”rustne søm”, ”new age blanding” og ”imam hyl”. Her forestiller man sig den senmoderne troende, der er vant til stor valgfrihed i livets spørgsmål og derfor tager samme tilgang med, når der tænkes i religiøse baner. Den troende er altså at sammenligne med et menneske, der skal fylde sin slikpose, og religionen bliver derfor individuel og altså en slags ”blandede bolsjer”.

Metodens fordele og ulemper:

Ulempen er, på samme måde som med Ninian Smarts model, at virkeligheden er kompleks og facetteret, og modellerne er stærkt simplificerede og kan derfor ikke rumme særligt mange nuancer. Fordelen er imidlertid, at det giver den mindre stærke elev nogle begreber at sætte på en tekst/dens forfatter, hvilket højner abstraktionsniveauet. For den stærkere elev åbner muligheden sig for at vise, hvordan en tekst og den forfatter sjældent kan lade sig indfange af bare en enkelt model, men at der ofte vil være en vekselvirkning modellerne imellem.

Idé-katalog til feltarbejde

Ekskursionskatalog

Gudstjeneste

Tag kontakt til den lokale kirke med henblik på at arrangere afholdelse af gudstjeneste, som eleverne står for. Formålet med dette er en undersøgelse af ritualer, samt en bevidsthed om hvad der sker, når eleverne ”goes native”.

Teori: Læreroplæg om de forskellige nadveropfattelser (kirkehistorisk gennemgang)

Kultrum og religiøse ledere

¹ Illustrationen er desværre ikke tilgængelig på DSBs hjemmeside, men ved henvendelse til bellingramm@get2net.dk kan der fremsendes et eksemplar.

Lad eleverne vælge en religion og lad dem besøge religionens kultsted. Fokuspunkt sociogram (kultleders position, menigheds position etc) / fokus på rummets indretning.

Undersøgelse af karismabegrebet (her henvises til Karisma-forløb)

Samtale med religiøs leder om konkret tekst – f.eks. Den barmhjertige samaritaner (det sikrer et fælles materiale til eksamen).

Teori: Præsentation af Webers karismabegreb – Jeppe Sinding *Det er religion*
(Inspiration: Annika Hvithamar *Danske verdensreligioner – Kristendom*; Lene Kühle *Moskeer i Danmark*; Marianne Qvortrup Fibiger *Hindukvinder*)

Religion indefra / udefra

Samtale med konvertitter. F.eks. en sammenligning mellem Ole Nydahl og Abdul Wahid Pedersen (*Når jernfuglen flyver og Islam på jysk*). Teori: Lofland-Starks model for omvendelse.

Samtale med frafaldne www.x-jv.dk

Samtale med muslimer – besøg i f.sk. menigheder, med fokus på de forskellige grader af religiøsitet /grupperinger. Besøg i forskellige moskeer.

Litteratur: *Kultur og religion*; Forman *Muslimernes religion* (s. 52-53)

Kirkekunst idag

Undersøgelse af moderne altertavler

Samtale med kunstnere som producerer kirkekunst

Teori: Den ikonografiske metode

Ritualer

Besøg på yoga/meditations-center

Svanemøllevej /Tilst /Stenløse

Fokus på forholdet mellem konvertit-buddhisme og etnisk buddhisme i Danmark

Litteratur: Jørn Borup: *Danske verdensreligioner Buddhisme*;

Overgangsritual

Valgfrihed er vigtigt. F.eks. kunne eleverne beskæftige sig med overgangen fra liv til død – besøg hos præst, bedemand, krematorier, graver etc. Eller besøg hos repræsentanter for forskellige trosretninger.

Præsentation af Van Genneps overgangsriter; Turners liminalitetsfaser etc.

Litteratur: Knud Rendtorff og Ida Auken *Livet efter døden*.

Forløb

Minoritetsreligioner med udgangspunkt i feltarbejde (projektrapport i grupper)

Niveau: B-niveau

Varighed: 10 moduler a 90 min.

Mål: Anvendelse af den sociologiske metode i feltarbejde. Præsentation af sociologisk teori. Med fokus på minoritetsreligion overfor majoritetsreligion.

Plan over timernes indhold:

1. modul: Intro – præsentation af sociologiske teorier (Wallis typologi, Beckfords model, Lofland-Stark model) og definition af minoritetsbegreb. Valg af religiøs gruppe (Ahmadiyya-Islam; Baha'i; Danske jøder; Hare Krishna). Præsentation af sociogram og interviewteknikker (kvalitativ metode).
2. 3. 4. modul – Gruppearbejde (Opgaver: Lav en præsentation af religion, hvad vil det sige at være minoritetsreligion, navnet mm. Interviewspørgsmål (afprøves). Frivillig aktivitet: Øvelse i sociogram.
5. og 6. modul – Feltarbejde (ikke på skolen). Gennemførelse af interviews og observation af handling i kultisk rum (udmøntes i sociogram). Logbog m. data-indsamling. Fokus på minoritetsbegrebet overfor majoritetsbegrebet (Organisationsform).
7. og 8. modul – Opsamling og analyse af data. Fordeling af afsnit i rapporten (5 sider pr elev)
9. og 10. modul – Fremlæggelser. I 10. modul afleveres 1. udkast af rapporten
11. modul – Læreroplæg. Redegørelse for forholdet mellem religion og samfundsfag – med henblik på AT (samfundsfaglige fakultet)

Litteratur

”Minoritetsreligioner i Danmark”, Tim Jensen (ed), Columbus, 1991.

”Feltarbejde i religion”, Uddannelsesstyrelsens temahæfte nr. 24.

Planlægning af ”religionsteoretisk” forløb

MÅL

Eleverne skal kunne:

- redegøre for en religionsfaglig teori
- anvende teorien på kendte (gennemgåede) religioner
- anvende teorien på andre religioner (eller religiøse bevægelser)
- (anvende den på et andet religiøst fænomen, gerne i kombination med anden teori)

METODE

Sekvensering Veksle mellem ”tør teori” og praktisk anvendelse. Bevæge sig i forskellige læringsrum med forskellige arbejdsformer (og lærerroller).

Tilgang Induktiv indledning. Udgangspunkt i forhåndsviden og hvad eleverne derudfra kan tænke sig frem til. Formulere sig om emnet, inden teorien præsenteres. Skabe ”behov” for faglig præcision – begreber og teori.

MATERIALE

Forløb: Rutinisering af karisma

MÅL

Eleverne skal kunne:

- redegøre for Max Webers religionssociologiske teori om rutinisering af karisma
- anvende teorien på kristendom og islam (og evt. buddhisme)
- anvende teorien på nyere religiøse bevægelser og formidle resultaterne
- anvende teorien religionspsykologisk på religiøse oplevelser i kombination med rolleteorien

Oversigt

Lektioner à 90 min.

LEKTION	INDHOLD
1	Cases: Jesus og Muhammad (og evt. Buddha)
2+3	Max Webers teori om karisma og rutinisering af samme
4+5	Selvstændigt arbejde med nye cases
6	Fremlæggelser med PowerPoint
7+8	Religionspsykologi: Den religiøse oplevelses rutinisering

Kommentarer

1. Cases: Jesus og Muhammad (+ evt. Buddha).

MÅL: Selv formulere en teori om "tiltrækningskraft", autoritet og videreførelse.

Eleverne har ingen lektier for til denne første lektion, men skal medbringe deres noter og papirer fra kristendom- og islamforløbene. (Og buddhisme, hvis de har haft det.) I lektionens første 60 minutter arbejder eleverne med disse religioner ud fra følgende spørgsmål:

- **Hvad var det ved religionsstifteren, der gjorde, at han fik tilhængere?**
- **Hvilke problemer kunne der tænkes at opstå ved hans død?**
- **Hvad gjorde man i "jeres" religion for at løse de problemer?**

De sidste 30 minutter bruges på opsamling af arbejdet – enten på klassen eller i matrixgrupper.

Forløbet indledes induktivt med at aktivere (og repetere) elevernes viden om de gennemgåede religioner for derigennem at få dem til at formulere sig om de samme problemstillinger, som Weber beskæftiger sig med. Derved er det hensigten, at de efterfølgende teoretiske tekster "glider nemmere ned", og elevernes forståelse øges.

2+3

Max Webers teori om karisma og rutinisering af samme.

MÅL: Opnå indsigt i og kunne redegøre for Webers teori (inkl. begreber)

Lektion 2 og 3 foregår i undervisningsrummet med en høj grad af lærerstyring. Anden lektion indledes med et lærerforedrag, der anskueliggør følgende:

- Webers tre former for autoritet/herredømme:
 - **Bureaukratisk** ("legalt-rationelt", som i moderne demokratier)
 - **Traditionelt** (fx patriarkalsk eller feudalt)
 - **Karismatisk** (som i den formative periode i kristendom og islam)
- Tre former for karisma:
 - **Magisk** (ekstase; ekstraordinære kræfter/evner)
 - **Profetisk** (særlig, personlig karisma; bringer ny lære eller guddommelige bud; etisk/eksemplarisk)
 - **Heroisk** (krigshelt el.lign.)

Eleverne har hjemmefra læst fremstillingsstof om karismabegrebet hos Weber (og evt. tredelingen af herredømmer) samt et kortere tekstuddrag om "det karismatiske herredømme". Der arbejdes intensivt med en nærlæsning af teksten i resten af timen, og elevernes egne formuleringer og eksempler fra første lektion inddrages løbende til sammenligning som hjælp for forståelsen, men også til belysning af terminologiens præcision. Ved timens slutning foretages mundtlig evaluering af den induktive tilgang: Virkede det?

Tredje lektion fokuserer på selve rutiniseringen af karisma – problematikkerne vedr. videreførelsen af en karismatisk autoritet og struktur. Denne proces har eleverne hjemmefra læst fremstillingsstof og tekstuddrag om. (Vægtning afhængig af klassen.) Det foreslåede tekstuddrag er mildt sagt kompakt og kunne med fordel struktureres klarere i en mere niveau-delt opstilling/model. Dette bliver elevernes første opgave i timen – som gruppearbejde. Under arbejdet med modellen skal de bemærke sig hvilke andre ord for begrebet "rutinisering", der anvendes i teksten. En gruppe udvælges ved lodtrækning til at fremlægge arbejdet for klassen.

De sidste 10 minutter af timen bruges til at forberede det efterfølgende lille projektarbejde – fordeling af grupper/trossamfund.

4+5 **Selvstændigt arbejde med nye cases.**

MÅL: Tilegne sig basisviden om udvalgte religiøse bevægelser og selvstændigt anvende Webers teori og begreber på disse.

Vi befinder os nu i studierummet og gør brug af projektarbejdsformen med læreren som konsulent. Eleverne arbejder i selvvalgte grupper med følgende religiøse bevægelser: **Scientology, Jehovas Vidner, Mormonerne (JKKSDH), Hare Krishna (ISKCON) og Familien**. Der kunne sagtens vælges andre; det skal blot være bevægelser med en karismatisk – men død! – grundlægger.

Jeg har forsynet eleverne med links til hjemmesider – såvel indefra som udefra – samt leksikalske artikler om deres bevægelse. De undersøger på egen hånd bevægelserne herudfra og forbereder fremlæggelsen.

6. Fremlæggelser med PowerPoint.

MÅL: Formidle den tilegnede viden om bevægelsen og resultaterne af teoriarbejdet

Grupperne skal fremlægge med brug af PowerPoint, da det ofte hjælper dem til bedre at strukturere fremlæggelserne (og tidsforbruget til samme). Samtidig bliver der et konkret produkt, der kan lægges i klassens konferencesystem.

Fremlæggelserne skal vare ca. 10 minutter, så der er tid til hurtige spørgsmål fra de øvrige elever – og til en mundtlig evaluering fra læreren. Det, der her evalueres, er (jf. målene) elevernes anvendelse af teorien samt deres evne til at formidle deres arbejde. (Hvis brugen af PowerPoint i sig selv er et mål, evalueres denne naturligvis også.)

7+8. Religionspsykologi - Den religiøse oplevelses rutinisering - Rolleteorien hos Hjalmar Sundén og Nils G. Holm.

MÅL: Opnå basal indsigt i rolleteorien hos Sundén og Holm og anvende den i kombination med Webers teori om rutinisering af karisma

Der er nu tale om en "teoretisk overbygning" til karisma-forløbet, hvor fokus flyttes fra religionssociologisk teori om religioners fremkomst og etablering til religionspsykologisk teori om religiøse ("karismatiske") oplevelser. Arbejdet flyttes tilbage i undervisningsrummet med en højere grad af lærerstyring.

I lektion 7 læser eleverne fremstilling og to tekster om Sundéns rolleteori (s. 76-81 i Birgitte Bech: *Religionspsykologi – et grænseland*, Systime 1994 – findes på de fleste gymnasier). Den ene tekst gennemgås på klassen, hvorimod eleverne i par forbereder sig til en "stafet-gennemgang" af den anden tekst. (Dvs. at læreren tier stille (!) og tager notater, mens eleverne selv styrer gennemgangen ved at skiftes til at have ordet ("stafetten") og sørge for, at teksten karakteriseres og analyseres. Perspektivering gemmes. Timen slutter med et kort læreroplæg om Nils G. Holms tilføjelse af især den sociale dimension til Sundéns rolleteori (= næste lektie).

Til lektion 8 læses der fremstillingsstof fra Geels og Wikström: *Introduktion til religionspsykologi*, Gads Forlag 2001, s. 97-100 – og evt. Nils G. Holm: *Religionspsykologins Grunder*, Åbo Akademi 2002, s. 56-61. Her anvendes rolleteorien om åndsdåb og tungetale i karismatiske menigheder. Lektionen sekvenseres i tre afsnit: 1) Klasse: Åndsdåb og tungetale hos Holm. 2) Grupper: "Hvor og hvordan kan vi med fordel inddrage Webers teori om karisma og rutinisering?". 3) Klasse: Rolleteoriens forklaring på den religiøse oplevelse i kombination med Webers begreber → Den religiøse oplevelses rutinisering (/ritualisering).

Evaluering

I forløbet er inkluderet mundtlig evaluering af den indledende induktive tilgang samt af projektarbejdets produkt. Efter forløbet kan der foretages en slutevaluering, der ser på graden af målopfyldelse – enten ved at spørge til elevernes eget indtryk eller gennem "tjek-spørgsmål". Hvis dette er årets sidste forløb, vil man også kunne afrunde indholdssiden ved en efterfølgende repetitionstime/prøveeksamen (se eksempel på tekst bagerst).

Hvor finder man materiale til sådan et forløb?

Bøger:

- 📖 **Max Weber: Udvalgte tekster, Bind 1 og 2.** (Red. H. Andersen, H.H. Bruun, L.B. Kaspersen), Hans Reitzels Forlag, 2003
En guldmine! Bl.a. et langt uddrag af "Herredømmets sociologi" i bind 2 fra side 115: "Det karismatiske herredømme og dets omdannelse". Godt, hvis klassen kan klare en større Weber-dosis.
- 📖 Max Weber: *Magt og bureaukrati* (opr. 1922), Det lille Forlag 1994.
Letlæseligt – og godt oversat – norsk.
- 📖 Birgitte Bech: *Religionspsykologi – et grænseland*, Systime 1994
- 📖 Nils G. Holm: *Religionspsykologins Grunder*, Åbo Akademi 2002
- 📖 Geels og Wikström: *Introduktion til religionspsykologi*, Gads Forlag 2001

Internet:

Webers "Sociology of Religion" online:

📖 http://www.ne.jp/asahi/moriyuki/abukuma/weber/society/socio_relig/socio_relig_frame.html

Om tredelingen af herredømmer:

📖 http://en.wikipedia.org/wiki/Tripartite_classification_of_authority

📖 http://en.wikipedia.org/wiki/The_Three_Types_of_Legitimate_Rule

Om karisma:

📖 <http://hrr.hartsem.edu/ency/charisma.htm>

📖 <http://en.wikipedia.org/wiki/Charisma>

Om det karismatiske herredømme og rutinisering:

📖 http://en.wikipedia.org/wiki/Charismatic_authority

📖 <http://hrr.hartsem.edu/ency/Routinization.htm>